

การพัฒนาตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วม ร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติ ภูหินศิษษา อุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่

บุชิตา สังข์แก้ว^๑ พันธรักษ์ ผูกพันธุ์^๒ อัญชลี รัตนะ^๓

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน อุทยานแห่งชาติแม่ยม จังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพและภัยคุกคามป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม สถานภาพ แนวทางการพัฒนา และตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการวิจัย พบว่า 1. ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมมีศักยภาพด้านสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะผืนป่าสักและสัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์ ด้านเศรษฐกิจในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว และด้านประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน แต่ยังมีภัยคุกคามจากขบวนการทำลายป่า 2. ชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมในการจัดการป่าแม่ยมในด้านการมีส่วนร่วมในแผนจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม ด้านการจัดการพื้นที่การจัดการผู้มาเยือน และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่า และ 3. ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนเป็นแนวทางการจัดการป่าแบบบูรณาการระหว่างภาครัฐ ชุมชน และตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่า และการบูรณาการกิจกรรมการจัดการป่าแม่ยม

คำสำคัญ: การจัดการร่วม, การมีส่วนร่วมของชุมชน, การจัดการอุทยานแห่งชาติ, ความยั่งยืนของพื้นที่
คุ้มครอง

^๑ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตร์ โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต E-mail: sbuchita@yahoo.com

^๒ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต E-mail: pantharak.p@gmail.com

^๓ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตร์ โรงเรียนกฎหมายและการเมือง มหาวิทยาลัยสวนดุสิต E-mail: unchalee.mao@gmail.com

วันที่รับบทความ: 11 กันยายน 2563 วันที่แก้ไขบทความ: 13 มกราคม 2564 และวันที่รับบทความ: 22 มกราคม 2564

The Development of a Sustainable Forest Management Model by Community Participation in National Park: A Case Study of Mae Yom National Park in Song District, Phrae Province

Buchita Sungkaew^a Pantharak Phookpan^b Unchalee Rattana^c

Abstract

This article studied a model development of sustainable forest management with community participation at Mae Yom National Park. It aims to study the forest capacity and threats of Mae Yom National Park, status, and future development. Also, it attempts to develop a model of sustainable forest management with community participation at Mae Yom National Park in Song District of Phrae Province. It was a qualitative research. The findings were as follows. First, the forest area in Mae Yom National Park had environmental capacity in terms of teak forest and endangered wildlife species. Then, it had the economic capacity on tourism sites for recreation. The forest also had historical, social, and cultural capacity. However, its threats were illegal logging. Second, Sa-iab sub-district local communities took part in various activities of the Mae Yom forest management such as the management plan of Mae Yom National Park, area management, visitor management and network development for forest management. Third, a model of sustainable forest management should focus on a partnership of the public sector, communities, and forest management players. Also, a model should integrate Mae Yom forest activities.

Keywords: Co-management, Community Participation, National Park Management, Protected Area Sustainability

^a Lecturer in Political Science Program, School of Law and Politics, Suan Dusit University, E-mail: sbuchita@yahoo.com

^b Lecturer in Public Administration Program, School of Law and Politics, Suan Dusit University, E-mail: pantharak.p@gmail.com

^c Lecturer in Political Science Program, School of Law and Politics, Suan Dusit University, E-mail: unchalee.mao@gmail.com

Received: 11 September 2020, Revised: 13 January 2021, Accepted: 22 January 2021

บทนำ

ประเทศไทยในอดีตมีป่าไม้ร้อยละ 53 ของพื้นที่ประเทศ แต่สถานการณ์ป่าไม้ถูกคุกคามอย่างต่อเนื่องและมีพื้นที่ลดลง ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งเป็นแหล่งพึ่งพิงการดำรงชีวิตของชุมชน และเป็นฐานการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ทั้งนี้ แนวทางหนึ่งของการจัดการป่าไม้ให้มียั่งยืนและรอดพ้นจากภัยคุกคามต่าง ๆ นั้น องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) และสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและ (IUCN: International Union for Conservation of Nature) รวมทั้งรัฐบาลไทยได้ประกาศจัดตั้ง “อุทยานแห่งชาติ” เป็นพื้นที่คุ้มครองโดยหวังผลให้สภาพธรรมชาติทางชีวภาพและกายภาพได้รับการคุ้มครองความปลอดภัยในระยะยาว จากกิจกรรมของมนุษย์และภัยคุกคามต่าง ๆ โดยมีหน่วยงานภาครัฐเป็นผู้รับผิดชอบดูแลพื้นที่อุทยานแห่งชาติ (Sueb Nakasathien Foundation, 2015; Office of the National Economic and Social Development Council, 2011: 99; Dudley, 2008)

ป่าแม่ยมได้รับการจัดตั้งเป็นอุทยานแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ. 2529 พื้นที่ส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในอำเภอสอง จังหวัดแพร่ และบางส่วนอยู่ในอำเภองาว จังหวัดลำปาง สภาพภูมิประเทศเป็น ป่าผสมผลัดใบ ประกอบด้วย ป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ป่าสนเขา ป่าริมน้ำหรือป่าระบบนิเวศลุ่มน้ำ ทั้งนี้ อุทยานแห่งชาติแม่ยมมีศักยภาพของพื้นที่ที่โดดเด่นหลายด้าน ที่สำคัญ คือ (1) ป่าต้นน้ำของแม่น้ำภาคเหนือและภาคกลาง เนื่องจากอุทยานแห่งชาติแม่ยมมีภูมิศาสตร์หลายดอยและเป็นเทือกเขาสูง จึงเป็นต้นน้ำสำคัญให้แก่แม่น้ำและลำห้วยสาขาต่าง ๆ ไหลลงแม่น้ำยมและแม่น้ำเจ้าพระยา (2) ป่าสักธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์และผืนใหญ่ของประเทศ โดยที่ป่าสักธรรมชาติมีสถานภาพใกล้จะหมดไปจากประเทศไทย แต่ที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ป่าสักยังมีอยู่อย่างหนาแน่น สูงใหญ่ และอุดมสมบูรณ์ และถือเป็นตัวแทนป่าไม้สักของภาคเหนือและประเทศได้อย่างดี (3) ถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์ ได้แก่ สัตว์ป่าที่มีสถานภาพน่าเป็นห่วง 4 ชนิด คือ นกยูงไทย สุนัขจิ้งจอก กระรอกบินเล็กแก้มขาว และแมวป่า สัตว์ป่าสงวนใกล้สูญพันธุ์ตามบัญชีสมุดปกแดงของ IUCN คือ เสี่ยงผา สัตว์ชนิดใหม่ของโลก คือ ตุ๊กแก และจิ้งจกหิน สัตว์ที่อาจเป็นชนิดใหม่ของโลก คือ ปูน้ำจืด สัตว์ที่อาจมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ คือ หอยมุกน้ำจืด นอกจากนี้ ยังพบสัตว์และพืชเฉพาะถิ่นภาคเหนืออีกหลายชนิด (4) ระบบนิเวศแม่น้ำยม อุทยานแห่งชาติแม่ยมได้รับตั้งชื่อเรียกตาม “แม่น้ำยม” ซึ่งเป็นแม่น้ำสายหลักของภาคเหนือที่มีระบบนิเวศหลากหลาย เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำนานาชนิด เป็นแหล่งน้ำของป่าสัก แม่น้ำยมยังมีลักษณะเฉพาะที่พบได้ยากในประเทศไทย นั่นคือ แก่งโขดหิน (เช่น แก่งเสือเต้น) ธารน้ำเชี่ยว และคุ่มน้ำตื้นลึกขนาดต่าง ๆ เป็นระยะทางยาวในอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยที่หน่วยงานและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ยอมรับกัน

ว่า “ป่าสักทอง แม่น้ำยม แก่งเสือเต้น และนกกุงไทย” เป็นความมั่งคั่งทางธรรมชาติที่โดดเด่นของอุทยานแห่งนี้ (Kanitin Samanmitr et.al., 2012: 22-26; Chulalongkorn University, 1998)

นอกจากความโดดเด่นทางด้านชีวภาพและกายภาพแล้ว อุทยานแห่งชาติแม่ยมนั้นยังมีความโดดเด่นด้านบทบาทชุมชนตำบลสะเอียบที่มีต่อการอนุรักษ์ป่าไม้เช่นกัน โดยทำการอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพป่าแม่ยมที่เคยเสื่อมโทรมจากการสัมปทานไม้ภาคเหนือให้ฟื้นคืนสภาพอุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะ “ดงสักงาม” ซึ่งเป็นป่าเบญจพรรณที่มีต้นสักหนาแน่นเป็นผืนป่าขนาดใหญ่และการคืนกลับมาของสัตว์ป่าบางชนิด เช่น นกกุง เสือ หมูป่า ไก่ป่า เก้ง เป็นต้น ทั้งนี้ ในอดีตป่าแม่ยมเคยเป็นป่าสัมปทานจนอยู่ในสภาพเสื่อมโทรม ต้นไม้ขนาดใหญ่ถูกตัดจนร่อยหรอ เหลือเพียงตอและต้นไม้ขนาดเล็ก ต้นไม้ใหญ่จำนวนหนึ่งที่ยังเหลืออยู่บ้างก็ประสบปัญหาการค้าไม้เถื่อน ซึ่งนายทุนท้องถิ่นได้จ้างชาวบ้านให้เข้ามาลักลอบตัดไม้สัก ชุมชนตำบลสะเอียบในขณะนั้นจึงถูกมองจากสังคมภายนอกว่าเป็นผู้ตัดไม้ทำลายป่าให้เสื่อมโทรม แต่ชาวสะเอียบกลับมองว่าการตัดไม้ของชาวบ้านเป็นเพียงแพะรับบาป เพราะตัวการใหญ่ที่ทำลายป่า คือบริษัทสัมปทานต่างชาติ บริษัทเอกชนไทย และนายทุนท้องถิ่น ดังนั้น เพื่อพิสูจน์ตนกับสังคมภายนอกมิใช่ผู้ทำลายป่าและเพื่อฟื้นฟูป่าแม่ยม ชาวชุมชนตำบลสะเอียบจึงรวมกลุ่มดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าและแม่น้ำยม จนกระทั่งฟื้นคืนสภาพความอุดมสมบูรณ์ พร้อม ๆ กับจิตสำนึกรักและหวงแหนป่าของชาวบ้านก็ฝังแน่นและเติบโตด้วยเช่นกัน (Sung-kaew, 2013)

ชุมชนตำบลสะเอียบ 4 หมู่บ้าน คือ บ้านดอนชัย บ้านดอนชัยสักทอง บ้านดอนแก้ว และบ้านแม่เต้น เป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมที่อาศัยตั้งถิ่นฐานอยู่ในป่าแม่ยมมานานกว่า 200 ปี และอาศัยอยู่ก่อนป่าแม่ยมจะได้รับประกาศจัดตั้งเป็นพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ในอดีตชาวชุมชนตำบลสะเอียบมีรายได้หลักจากการเป็นลูกจ้างของบริษัทสัมปทานป่าไม้ แต่เมื่อป่าร่อยหรอและเสื่อมโทรมลง ผู้นำชุมชนจำนวนหนึ่งจึงริเริ่มตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าแม่ยมขึ้น เนื่องจากตระหนักถึงความสำคัญของป่าไม้ที่เป็นฐานทรัพยากรในการดำรงชีวิตของชุมชน ประกอบกับการได้รับอิทธิพลจากกระแสอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในช่วงต้นทศวรรษ 2530 ดังนั้น ปี พ.ศ. 2534 ชุมชนตำบลสะเอียบจึงตั้งกลุ่มอนุรักษ์อย่างเป็นทางการและดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อปกป้องและฟื้นฟูป่าแม่ยม โดยกิจกรรมในช่วงต้นได้แก่ การคืนอุปกรณ์ตัดไม้และขายช้าง เกรียน วัว ควาย ที่เคยใช้ลากซุงทั้งหมด เพื่อแสดงเจตนารมณ์ในการเปลี่ยนจาก “คนตัดไม้” มาเป็น “กลุ่มอนุรักษ์” ดูแลผืนป่านับแสนไร่ หลังจากนั้นได้จัดกิจกรรมหลากหลายรูปแบบ แต่กิจกรรมหลักที่ดำเนินการต่อเนื่องทุกปีจนถึงปัจจุบัน ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภาครัฐ และสังคมสาธารณะทั้งภายในประเทศและนานาชาติว่า เป็น “ชุมชนผู้ปกป้องป่าให้ยั่งยืน” ได้แก่ การสร้างกฎระเบียบป่าชุมชนที่มีการบังคับใช้อย่างเข้มงวด การปลูกป่า การลาดตระเวนป้องกันการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ และกำลังทหารกองทัพบก 3 การจัดพิธีบวชป่าสืบชะตาแม่น้ำยม การสร้างแนว

ป้องกันไฟป่าและการจัดทำโครงการอนุรักษ์สัตว์ป่าร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ นอกจากนี้ ยังดำเนินการรวบรวมความรู้เกี่ยวกับป่า โดยใช้ศักยภาพของปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ให้ความรู้ รวมทั้งยังพยายามพัฒนาและขยายเครือข่ายการอนุรักษ์ป่าแม่ยมไปสู่หน่วยงานและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง (Sayan Khamneung (ed.), 2006; Sung-kaew, 2013)

ทั้งนี้ บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบต่อการอนุรักษ์ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมมีความสอดคล้องอย่างใกล้ชิดกับแนวทางการจัดการพื้นที่คุ้มครองของ IUCN แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติแบบบูรณาการ พ.ศ. 2557-2561 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ซึ่งล้วนมีทิศทางส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าอย่างยั่งยืน รวมทั้งยังต้องการพัฒนาให้เกิดกลไกการจัดการร่วมระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐอย่างไรก็ดี จากข้อมูลเชิงปรากฏการณ์และการทบทวนวรรณกรรม คณะผู้วิจัยมีข้อสังเกต 3 ประการ กล่าวคือ

ประการแรก แม้ชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมในการจัดการป่าแม่ยมมาอย่างยาวนานเกือบ 30 ปี แต่กิจกรรมส่วนใหญ่ยังจำกัดการมีส่วนร่วมระหว่างสมาชิกหรือภายในชุมชนด้วยกันเอง ขณะที่บางกิจกรรมเท่านั้นที่สะท้อนให้เห็นความร่วมมือระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติและเครือข่ายภายนอกอื่น ๆ นอกจากนี้ บางกิจกรรมยังถูกจำกัดพื้นที่ภายในขอบเขตหรือบริเวณใกล้เคียงชุมชนเท่านั้น ดังนั้น ศักยภาพของชุมชนตำบลสะเอียบจึงควรได้รับการส่งเสริมให้จัดการป่าโดยมีส่วนร่วมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมให้มากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ เป้าหมาย ลงมือปฏิบัติ และร่วมติดตามผลในกิจกรรมด้านต่าง ๆ ของอุทยานฯ อาทิ เช่น กระบวนการนโยบายและการวางแผน การกำหนดแนวเขตพื้นที่ และการจัดการผู้มาเยือนอุทยานฯ เป็นต้น ทั้งนี้ เพื่อให้เป็นไปตามเจตนารมณ์การจัดการป่าอย่างยั่งยืนของเกณฑ์กติกาสากลและนโยบายแห่งชาติ

ประการที่สอง แม้อุทยานแห่งชาติแม่ยมได้รับการประกาศเป็นพื้นที่คุ้มครอง โดยมีอุทยานแห่งชาติแม่ยมเป็นหน่วยงานรับผิดชอบดูแลจัดการป่าทั้งด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ และมีชุมชนตำบลสะเอียบร่วมพิทักษ์รักษาป่า แต่สถานการณ์ป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมยังคงถูกคุกคามด้วยภัยต่าง ๆ เช่น ขบวนการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าหรือ “มอดไม้” ซึ่งแอบเข้ามาลักลอบตัดไม้สัก ไม้ประดู่ และไม้แดงขนาดใหญ่ในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมอย่างไม่เกรงกลัวกฎหมาย บางครั้งทำให้เกิดเหตุการณ์ปะทะด้วยอาวุธปืน เกิดการสูญเสียชีวิตและบาดเจ็บทั้งฝ่ายมอดไม้ เจ้าหน้าที่ทหาร อุทยานแห่งชาติแม่ยม และชาวบ้านชุมชนสะเอียบ หรือเหตุการณ์มอดไม้แอบหยอดยาให้ต้นสักยืนต้นตายนับพันต้นก่อนตัดขนไม้เป็นท่อน ๆ เป็นต้น นอกจากนี้ อุทยานแห่งชาติแม่ยมยังเผชิญความเสี่ยงต่อการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้บนหิมันไร่จากโครงการสร้างเขื่อนชลประทานของแผนกรมชลประทาน พฤติกรรมไม่เหมาะสมขาดจิตสำนึกอนุรักษ์ของนักท่องเที่ยว รวมทั้งภัยคุกคามจากนายทุนใหญ่ระดับชาติซึ่งส่งเสริมให้ชาวบ้าน

ปลูกไร่ข้าวโพดบนเนื้อที่ตอยต่าง ๆ ก่อให้เกิดปัญหาการบุกรุกพื้นที่ป่าแม่ยม และมีแนวโน้มการรุกล้ำทำลายป่าแม่ยมในวงกว้างมากขึ้น จนกระทั่งพื้นที่บางส่วนกลายเป็นภูเขาหัวโล้น โดยเฉพาะเขตป่ารอยต่อระหว่างอุทยานแห่งชาติแม่ยมกับป่าสงวนแห่งชาติแม่ยม ซึ่งมีชุมชนอาศัยอยู่โดยรอบหลายหมู่บ้าน สถานการณ์ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเหล่านี้ล้วนบั่นทอนความยั่งยืนของป่าแม่ยมจึงจำเป็นต้องการแสวงหาแนวทางการจัดการป่าแม่ยมที่เหมาะสมสำหรับการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน

ประการสุดท้าย งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้อง ส่วนใหญ่เน้นศึกษาการมีส่วนร่วมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่มีต่อการจัดการป่า เน้นศึกษาประเด็นการอนุรักษ์หรือการใช้ประโยชน์ด้านใดด้านหนึ่ง ขณะที่งานศึกษาบางส่วนเน้นประเด็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับภาครัฐที่มีต่อการจัดการทรัพยากรป่าไม้ มากกว่าเป็นการศึกษาวิจัยที่มององค์รวมของความยั่งยืน ทั้งในแง่การอนุรักษ์การใช้ประโยชน์ และบทบาทของชุมชนที่มีการจัดการป่าร่วมกับหน่วยงานภาครัฐและเครือข่ายอื่น เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่าได้อย่างมั่นคงและยาวนานมากขึ้น

ด้วยเหตุผลด้านศักยภาพของพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยม บทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบ สถานการณ์ภัยคุกคามที่กำลังบั่นทอนป่าแม่ยม และข้อสังเกตของคณะผู้วิจัย การวิจัยนี้จึงสนใจศึกษาการพัฒนาตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยเน้นมิติการมีส่วนร่วมหรือการจัดการป่าร่วมกันระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐผู้รับผิดชอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติ เพื่อให้เป็นตัวแบบที่สามารถตอบสนองต่อการจัดการพื้นที่คุ้มครองตามแนวทางสากลและนโยบายแห่งชาติ สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในภาคปฏิบัติจริง และสามารถขยายผลต่อยอดสู่การจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่โดยรอบหรือพื้นที่อื่น ๆ เพื่อเสริมสร้างความยั่งยืนของผืนป่าแม่ยมให้เป็นสมบัติสาธารณะของชาติต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาศักยภาพและภัยคุกคามป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่
2. เพื่อศึกษาสถานการณ์ปัจจุบันการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่
3. เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่
4. เพื่อวิเคราะห์ สังเคราะห์และนำเสนอตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ด้านวิชาการ

1.1 ได้องค์ความรู้ด้านการจัดการป่าอย่างยั่งยืนด้วยตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน การอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยเฉพาะการจัดการป่าร่วมกันระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เพื่อนำไปสู่การขยายผลในพื้นที่คุ้มครองอื่นต่อไป

1.2 ได้เผยแพร่องค์ความรู้ที่ได้จากผลการวิจัยโดยการตีพิมพ์ในวารสารระดับชาติ และประโยชน์ต่อการศึกษา ค้นคว้า ต่อยอดองค์ความรู้ในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องต่อไป

2. ด้านนโยบายและหน่วยงานที่ใช้ประโยชน์

2.1 อุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ได้ฐานข้อมูลความรู้ และตัวแบบเพื่อนำไปประกอบการตัดสินใจเชิงนโยบายสำหรับส่งเสริมการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะการจัดการป่าร่วมกันระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและเครือข่ายอื่น

2.2 องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ได้ฐานข้อมูลความรู้และตัวแบบเพื่อใช้เป็นแนวทางส่งเสริมการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม และขยายผลการปรับใช้ประโยชน์ไปยังชุมชนโดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยมต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

1. การกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (Decentralization in Nature Resources Management) คือ ความสามารถในการเข้าถึงและควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติขององค์กรในท้องถิ่น และเกี่ยวข้องกับการสร้างพื้นที่และกระบวนการตัดสินใจที่เอื้อให้องค์กรในท้องถิ่นมีโอกาสตัดสินใจร่วมกับภาครัฐในระดับที่สูงขึ้น (McDemott, 2009) ทั้งนี้ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีแนวโน้มส่งเสริมให้มีการกระจายอำนาจในลักษณะการตัดสินใจร่วมระหว่างภาครัฐกับตัวแสดงท้องถิ่น (องค์กรชุมชน รัฐบาลท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนในท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่น) โดยเฉพาะการกระจายอำนาจในรูปแบบการจัดการร่วมระหว่างภาครัฐกับตัวแสดงท้องถิ่น (Co-management) โดยที่การกระจายอำนาจในรูปแบบนี้เป็นการเปลี่ยนผ่านการตัดสินใจเดี่ยวโดยภาครัฐสู่การตัดสินใจร่วมหรือการจัดการร่วมแบบบูรณาการระหว่างตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับชุมชนท้องถิ่น และสร้างความยั่งยืนของระบบนิเวศ โดยผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติต้องเข้ามามีส่วนร่วมในกลไกการจัดการร่วมแบบบูรณาการ เช่น

คณะกรรมการที่ปรึกษาที่มาจากชุมชน คณะกรรมการจัดการร่วม หน่วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติระดับพื้นที่ชุมชน เป็นต้น (Cinner et. al., 2012)

2. การมีส่วนร่วมของประชาชน

การมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation) เป็นแนวคิดที่ถูกนำมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในนโยบายและการบริหารงานภาครัฐ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ (Lostanau, 2011; Hoogstra-Klein, 2012) ทั้งนี้ ตัวแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนของสมาคมการมีส่วนร่วมสากล (International Association for Public Participation: IAP2) มีการแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของประชาชน 5 ระดับ ได้แก่ ระดับที่ 1 การมีส่วนร่วมระดับให้ข้อมูลข่าวสาร ระดับที่ 2 การมีส่วนร่วมระดับการปรึกษาหารือ ระดับที่ 3 การมีส่วนร่วมระดับให้เข้ามามีบทบาทเกี่ยวข้อง ระดับที่ 4 การมีส่วนร่วมระดับสร้างความร่วมมือ และระดับที่ 5 การมีส่วนร่วมระดับเสริมสร้างอำนาจประชาชน ส่วนรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนสำหรับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ การมีส่วนร่วมตัดสินใจระหว่างภาครัฐกับตัวแสดงที่เกี่ยวข้องในรูปแบบคณะกรรมการจากกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลาย โดยเฉพาะการตัดสินใจเพื่อประเมินผลกระทบจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ (Perkins, 2011)

3. การจัดการพื้นที่คุ้มครอง

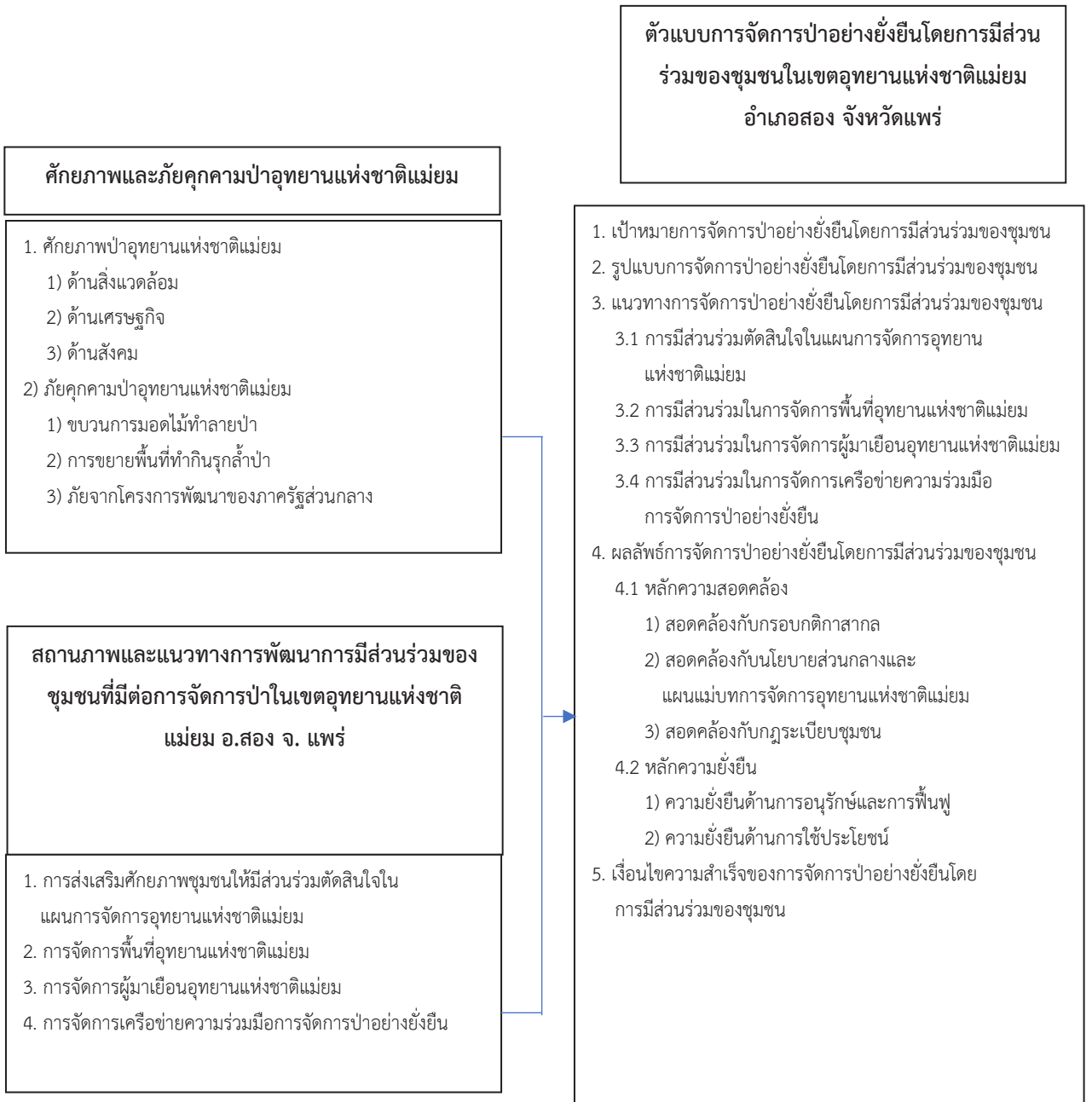
การจัดการพื้นที่คุ้มครอง (Protected Area Management) คือ การจัดการพื้นที่ที่มีขอบเขตทางภูมิศาสตร์ให้ได้รับการรับรองเพื่อการอนุรักษ์ มีการจัดการและกฎหมายที่มีประสิทธิภาพต่อผลสำเร็จในระยะยาวของการอนุรักษ์ ควบคู่กับการใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศและคุณค่าทางวัฒนธรรม ทั้งนี้ IUCN กำหนดพื้นที่คุ้มครองทั่วโลก 6 ประเภท ได้แก่ 1) แหล่งสงวนธรรมชาติแบบเข้มข้น 2) พื้นที่ธรรมชาติสันโดษ 3) อุทยานแห่งชาติ 4) อนุสาวรีย์ธรรมชาติ 5) พื้นที่สำหรับการจัดการที่อยู่อาศัยและชนิดพันธุ์ และ 6) พื้นที่ภูมิทัศน์คุ้มครอง/ทะเลทัศน์คุ้มครอง สำหรับพื้นที่คุ้มครองที่เป็นอุทยานแห่งชาติ IUCN ให้แนวทางสำหรับการจัดการอย่างยั่งยืน 3 ประการ คือ 1) *การจัดการพื้นที่* เป็นการคุ้มครองพื้นที่ให้มีสภาพอุดมสมบูรณ์ครอบคลุมทั่วถึงเป็นผืนเดียว 2) *การจัดการผู้มาเยือน/นักท่องเที่ยวแบบเข้มข้น* มีสิ่งอำนวยความสะดวกให้ผู้มาเยือน แต่ก็มีมาตรการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด กำหนดเขตควบคุมหรือห้ามเข้าอย่างชัดเจน สร้างมาตรการหรือแรงกระตุ้นให้ผู้มาเยือนอย่างรับผิดชอบต่อระบบนิเวศ และ 3) *การส่งเสริมศักยภาพชุมชนท้องถิ่น/ชนเผ่าพื้นเมืองให้มีส่วนร่วมตัดสินใจกับภาครัฐ* เช่น การร่วมพิจารณาและกำหนดแผนการจัดการพื้นที่ การปรับใช้วัฒนธรรมชุมชนเพื่อประโยชน์ด้านการอนุรักษ์ การร่วมรับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวอุทยานแห่งชาติ เป็นต้น (Dudley, 2008) สำหรับการจัดการอุทยานแห่งชาติในบริบทไทยประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ 1) การวางแผนจัดการและอนุรักษ์อุทยานแห่งชาติ

2) การแบ่งเขตการจัดการ 3) การวางผังบริเวณและการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก 4) การจัดการผู้มาเยือน/นักท่องเที่ยว และ 5) การประสานความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนท้องถิ่น (Polapan, 2009)

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยนี้อาศัยแนวคิดทฤษฎีด้านการกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของประชาชน และการจัดการพื้นที่คุ้มครอง งานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง และวัตถุประสงค์โครงการวิจัย มากำหนดเป็นกรอบแนวความคิดของโครงการวิจัยในประเภทการวิจัยประยุกต์และศึกษาด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีฐานคติเบื้องต้น 2 ประการ คือ 1) อุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ มีศักยภาพการพัฒนาทั้งด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม ขณะเดียวกันยังประสบปัญหาภัยคุกคามจากเหตุการณ์ต่าง ๆ จำเป็นอย่างยิ่งต่อการจัดการป่าให้มีความยั่งยืน 2) สถานภาพปัจจุบันและแนวทางการพัฒนาในอนาคตสำหรับการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนมีความสัมพันธ์กับความยั่งยืนของป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ 3) ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่ เกิดจากการพัฒนาภายใต้ขอข่วยการวิเคราะห์ศักยภาพและภัยคุกคามป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยม สถานภาพและแนวทางการจัดการป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยมอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

1. เกณฑ์การเลือกพื้นที่ศึกษา

1.1 ความสำคัญและจำเป็นต่อการจัดการป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยมให้ได้รับการคุ้มครองเป็นพื้นที่อนุรักษ์ตามกฎหมายไทยและกติกาสากล ควบคู่กับการใช้ประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ

1.2 ความโดดเด่นด้านศักยภาพของอุทยานแห่งชาติแม่ยมในการเป็นป่าต้นน้ำสำหรับพื้นที่ภาคเหนือและภาคกลาง รวมถึงความหลากหลายของระบบนิเวศน์ป่าและชีวภาพ จำเป็นต่อการสร้างความยั่งยืนด้วยแนวทางการจัดการร่วมของภาคีหลายฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะชุมชนในพื้นที่กับอุทยานแห่งชาติแม่ยม

1.3 ความโดดเด่นของชุมชนตำบลสะเอียบ ในบทบาทการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าแม่ยมให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างต่อเนื่องยาวนานกว่า 20 ปี

1.4 ความสามารถในการเป็นกรณีศึกษาหรือตัวอย่างสำหรับการขยายผลสู่ชุมชนโดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยมให้เข้ามามีส่วนร่วมจัดการป่าอย่างยั่งยืน ตลอดถึงขยายผลสู่พื้นที่คุ้มครองอื่น ๆ โดยเฉพาะอุทยานแห่งชาติ เขตป่าสงวน และเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรการวิจัยนี้ คือ ผู้มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าอุทยานแห่งชาติแม่ยม 4 กลุ่มเท่านั้น ได้แก่ (1) กลุ่ม/องค์กรชุมชนตำบลสะเอียบ เฉพาะหมู่บ้านที่ตั้งถิ่นฐานและมีที่ดินทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม 4 หมู่บ้าน ได้แก่ บ้านดอนชัย บ้านดอนชัยสักทอง บ้านดอนแก้ว และบ้านแม่เต้น (2) อุทยานแห่งชาติแม่ยม (3) องค์กรบริหารส่วนตำบลสะเอียบ และ (4) กลุ่มชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานและมีที่ดินทำกินโดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยม 6 หมู่บ้าน ตำบลสะเอียบ ได้แก่ บ้านนาฝาย บ้านป่าเลา บ้านนาหลวง บ้านห้วยโป่ง บ้านท่าวะ และบ้านป่าเลาเหนือ กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยนี้ ประกอบด้วย

ก. กลุ่ม/องค์กรชุมชนและองค์กรภาครัฐที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมโดยตรง ได้แก่ กลุ่ม/องค์กรชุมชนตำบลสะเอียบ 4 หมู่บ้านที่อาศัยในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม (ได้แก่ บ้านดอนชัย บ้านดอนชัยสักทอง บ้านดอนแก้ว บ้านแม่เต้น) อุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์กรบริหารส่วนตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ ข. กลุ่ม/องค์กรชุมชนที่มีบทบาทเกี่ยวข้องกับการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมโดยอ้อม ได้แก่ กลุ่มชุมชนตำบลสะเอียบ 6 หมู่บ้าน ที่อาศัยโดยรอบเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม (ได้แก่ บ้านป่าเลา บ้านท่าวะ บ้านนาหลวง บ้านห้วยโป่ง บ้านนาฝาย บ้านป่าเลาเหนือ) สำหรับผู้ให้ข้อมูลหลักซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มเป้าหมาย คณะผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง โดยกำหนดคุณสมบัติเป็นตัวแทนหรือผู้นำชุมชนทั้งที่มีตำแหน่งและไม่มีตำแหน่งทางการ ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ผู้บริหาร สมาชิก และเจ้าหน้าที่องค์กรบริหารส่วนตำบลสะเอียบ รวมทั้งสิ้น 37 ราย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างสำหรับการสัมภาษณ์ เจาะลึกรายบุคคล แบบสนทนากลุ่มโดยการอภิปรายร่วมกันของตัวแทนชุมชน แบบสังเกตการณ์แบบกึ่งมี ส่วนร่วม โดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในบางกิจกรรมของชุมชน เพื่อประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจและ วิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่กำลังศึกษา แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม และเครื่องมือบันทึกข้อมูลภาคสนาม โดยมีการพัฒนาเครื่องมือการวิจัยด้วยการสร้างแบบเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยคำถามหรือประเด็นที่อิงตาม วัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวคิดการวิจัย จากนั้นให้อาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบ คุณภาพเครื่องมือการวิจัย นำไปทดลองเก็บข้อมูลจากตัวแทนกลุ่มเป้าหมาย ปรับปรุงเครื่องมือการวิจัย และดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามของการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยยึดถือจริยธรรมนักวิจัย อย่างเคร่งครัด ได้แก่ การขอความยินยอมให้สัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลหลัก การรักษาความลับของผู้ให้ ข้อมูลหลัก การยึดหลักความเป็นกลาง การแสดงตนอย่างกัลยาณมิตรและความจริงใจกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ทุกกลุ่ม โดยดำเนินการตามขั้นตอนเก็บข้อมูลภาคสนาม ดังนี้

4.1 ก่อนเข้าพื้นที่สนามข้อมูล คณะผู้วิจัยดำเนินการ 1) ติดต่อประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลหลัก เพื่อขอรับการยินยอมให้เข้าพบเพื่อสัมภาษณ์ (2) ส่งหนังสือจากมหาวิทยาลัยขออนุญาตเก็บข้อมูลการ สัมภาษณ์ 3) ประสานกับผู้ให้ข้อมูลหลักเพื่อนัดหมายการสัมภาษณ์

4.2 ระหว่างอยู่ในพื้นที่สนามข้อมูล ดำเนินการ 1) กำหนดวันเวลาสถานที่สัมภาษณ์ โดยยึดหลัก ความสะดวกของผู้ให้ข้อมูลหลัก 2) เริ่มต้นการสัมภาษณ์ คณะผู้วิจัยแนะนำตัว ชี้แจงวัตถุประสงค์การ วิจัย ขออนุญาตใช้เครื่องบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์ และทำการสัมภาษณ์ตามแนวสัมภาษณ์ที่ เหมาะสมสำหรับผู้ให้ข้อมูลหลัก 3) คณะผู้วิจัยสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักแต่ละกลุ่ม/รายอย่างกัลยาณมิตร สร้างความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันตั้งแต่เริ่มต้นจนจบการสัมภาษณ์ โดยการรับฟังอย่างตั้งใจ แสดงความสนใจ ข้อมูลทุกประเด็นที่ผู้ให้ข้อมูลหลักถ่ายทอดออกมาใช้คำพูดสร้างบรรยากาศและความไว้วางใจ เพื่อให้ผู้ให้ ข้อมูลหลักรู้สึกไว้วางใจ และเปิดเผยข้อมูลต่าง ๆ ครบถ้วนทุกประเด็นคำถาม 4) การออกจากพื้นที่สนาม ข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้เกณฑ์คำตอบมาพิจารณาการยุติการสัมภาษณ์ กล่าวคือ ผู้ศึกษาทำการสัมภาษณ์จน ได้คำตอบซ้ำ ๆ จากผู้ให้ข้อมูลหลักจึงยุติการสัมภาษณ์ นอกจากนี้ คำตอบที่ได้มาเป็นคำตอบครอบคลุม ปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษา วัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวคิดการวิจัย

4.3 ภายหลังจากออกจากพื้นที่สนามข้อมูล คณะผู้วิจัยจัดส่งหนังสือขอบคุณผู้ให้ข้อมูลหลักสำหรับ การอนุเคราะห์ข้อมูลสัมภาษณ์

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยนี้มีแนวทางการวิเคราะห์ 2 แนวทาง คือ 1) แนวทางเชิงประจักษ์ ทำการวิเคราะห์ตามลักษณะที่เป็นอยู่ เป็นการแสวงหาข้อเท็จจริง เพื่ออธิบายว่าอะไรคือปัญหาหรือสิ่งที่ปรากฏอยู่ โดยพิจารณาจากสาเหตุและผล และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบการพรรณนา และ 2) แนวทางเชิงปทัสถาน ทำการวิเคราะห์เพื่อเสนอทางเลือกสำหรับการแก้ไขปัญหาหรือรับมือกับปัญหาที่คาดว่าจะเกิดในอนาคต โดยวิเคราะห์สิ่งที่ควรจะเป็น และนำเสนอผลการวิเคราะห์ในรูปแบบหรือข้อเสนอแนะเชิงคุณค่าสำหรับการนำไปปฏิบัติสำหรับอนาคต สำหรับเครื่องมือการวิเคราะห์ใช้ ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) ทำการวิเคราะห์ สังเคราะห์ อธิบายผลการศึกษาดตามวัตถุประสงค์การศึกษา และกรอบแนวความคิดในการศึกษา โดยมีขั้นตอน ก. ถอดความจากเครื่องบันทึกเสียงแบบคำต่อคำ ข. นำข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนามที่มีเนื้อหาในประเด็นเดียวกัน มาสังเคราะห์ผลรวมกัน แล้วจัดระเบียบหรือกลุ่มข้อมูลตามประเด็นต่าง ๆ โดยใช้วัตถุประสงค์การวิจัยและกรอบแนวความคิดการวิจัยเป็นแนวทางในการจัดหมวดหมู่ประเด็น ค. วิเคราะห์ข้อมูลเชื่อมโยงเหตุและผล สรุปสาระสำคัญที่ได้จากการวิเคราะห์หรือการแสดงผลข้อมูล อธิบายเนื้อหา และนำเสนอผลการศึกษา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยสามารถอธิบายตามวัตถุประสงค์การศึกษาและกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

1. ศักยภาพและภัยคุกคามป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่

1.1 ศักยภาพป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม

1) ศักยภาพป่าแม่ยมด้านสิ่งแวดล้อม เป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ประกอบด้วยป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง และป่าสนเขา มีศักยภาพป่าอันโดดเด่น คือ ผืนป่าสักธรรมชาติขนาดใหญ่ที่สุดของประเทศ และสัตว์ป่าที่มีการค้นพบสัตว์ชนิดใหม่ของโลก ได้แก่ ตุ๊กแกและจิ้งจกหิน และสัตว์ป่าใกล้สูญพันธุ์ ได้แก่ สัตว์ป่าที่มีสถานภาพน่าเป็นห่วง คือ นกยูงไทย สุนัขจิ้งจอกกระรอกบินเล็กแก้มขาว และแมวป่า สัตว์ป่าสงวนใกล้สูญพันธุ์ตามบัญชีสมุดปกแดงของ IUCN คือ เลียงผา และสัตว์ที่อาจมีความสำคัญทางเศรษฐกิจ คือ หอยมุกน้ำจืด

2) ศักยภาพป่าแม่ยมด้านเศรษฐกิจ เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวหลายจุด ได้แก่ แก่งเสือเต้น ดงสักงาม-ป่าสักทอง หล่มดั่ง-ดงตะแบก จุดชมวิวะทะเลหมอก ตลอดทั้ง การท่องเที่ยวเชิงวิถีชุมชนและโบราณวัตถุ นอกจากนี้ ยังมีศักยภาพด้านการเก็บเกี่ยวผลผลิตจากป่าและสมุนไพรซึ่งสามารถสร้างรายได้แก่ชุมชน

3) ศักยภาพป่าแม่ยมด้านสังคม เป็นพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านประวัติศาสตร์ชุมชนที่อาศัยอยู่ร่วมกับป่าแม่ยมมานานับกว่า 200 ปี วิถีวัฒนธรรมชุมชน ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่สัมพันธ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การรวมตัวตั้งกลุ่มราษฎรรักษาแม่ยม รวมทั้งวิถีชุมชนของชาติพันธุ์อาข่า เย้า และมลาปรี และการค้นพบโบราณสถาน-วัตถุที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ในบริเวณลำห้วยเค็ด ท่าวัดชัย

1.2 ภัยคุกคามป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม

1) ขบวนการมอดไม้ทำลายป่า มีการลักลอบขนไม้สักและไม้มีค่าชนิดอื่น ๆ เช่น ชินชัง แดง ประดู่ มะค่า กฤษณา เป็นต้น ออกนอกพื้นที่เขตป่า โดยมีการขนทั้งรูปแบบไม้แปรรูปและไม้ท่อน ด้วยรถจักรยานยนต์หรือรถยนต์ ขบวนการมอดไม้ยังเป็นปัญหาที่ปรากฏอยู่ โดยเฉพาะบริเวณพื้นที่แม่งาวซึ่งเป็นเขตรอยต่อระหว่างอุทยานแห่งชาติแม่ยมกับอำเภองาว จังหวัดลำปาง บางครั้งทำให้เกิดเหตุการณ์ปะทะกำลังระหว่างขบวนการมอดไม้กับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยมและกำลังเสริมจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

2) การขยายพื้นที่ทำกินรุกกล้าป่า โดยเกิดจากชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่โดยรอบเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม หรือเขตต่อเนื่องกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยเฉพาะป่าแม่ปุง-แม่เป้า ซึ่งชาวบ้านเข้ามารุกกล้าป่าโดยขยายพื้นที่ทำกินปลูกข้าวโพด ถั่ว และไร่สวนต่าง ๆ ทำให้สภาพป่ากลายเป็นภูเขาหัวโล้นเป็นหย่อม ๆ เป็นจุด ๆ

3) ภัยในอนาคตจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ โดยเฉพาะโครงการสร้างเขื่อนแก่งเสือเต้น โครงการสร้างเขื่อนแม่ซ้ายตอนบน โครงการสร้างเขื่อนแม่ซ้ายตอนล่าง ตลอดจนโครงการพัฒนาขนาดใหญ่อื่น ๆ ของภาครัฐส่วนกลาง ซึ่งเป็นภัยคุกคามที่เป็นอันตรายที่สุดของป่าแม่ยม เพราะจะทำให้ป่าผืนใหญ่หายไปจากประเทศไทย โดยเฉพาะการสูญเสียดงสักงามและความหลากหลายทางชีวภาพ

2. สถานภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่

2.1 การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้มีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการชุมชน

ตัวแทนชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมในการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติ โดยเข้าร่วมในกลไกคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตามนโยบายการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่คุ้มครอง กลไกดังกล่าวมีวาระดำรงตำแหน่ง 2 ปี ทำหน้าที่ในการร่วมวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม การดำเนินงานของอุทยานแห่งชาติแม่ยม และการติดตามประเมินผลการดำเนินงานอุทยานแห่งชาติแม่ยม ทั้งนี้ องค์ประกอบของกลไกดังกล่าว ส่วนมากเป็นตัวแทนจากหน่วยงานภาครัฐ ขณะที่ตัวแทนชุมชนที่เข้าร่วมเป็นกรรมการที่เข้าร่วมโดยตำแหน่ง ได้แก่ กำนันและเจ้าอาวาสวัดดอนชัย แต่ยังคงขาดผู้นำชุมชนที่มีความรู้หรือปราชญ์ชาวบ้าน

2.2 การจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม

ชุมชนตำบลสะเอียบโดยเฉพาะกลุ่มราษฎรรักษ์ป่ามีส่วนร่วมจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ดังนี้

1) เขตบริการและเขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ เป็นเขตที่อนุญาตให้มีการทำกิจกรรมในพื้นที่ได้โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์ โดยจัดกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าในเขตบริการ โดยเฉพาะบริเวณผาอิง เช่น การปลูกป่าเสริม การปล่อยป่าให้ฟื้นคืนสภาพ การห้ามตัดไม้ทุกชนิด การป้องกันไฟป่า การจัดพิธีบวชป่าสืบชะตาแม่น้ำ เป็นต้น รวมทั้งการให้ข้อมูลความรู้เรื่องป่าแก่นักท่องเที่ยวและผู้มาศึกษาหาความรู้ นักวิชาการ นักศึกษา ที่เข้ามาในเขตตำบลสะเอียบ

2) เขตสงวนสภาพธรรมชาติ เขตหวงห้าม เป็นเขตควบคุมกิจกรรมที่รบกวนป่า ชุมชนสะเอียบมีส่วนร่วมโดยการปล่อยให้ป่าฟื้นคืนความอุดมสมบูรณ์ การสร้างกฎระเบียบชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่า เช่น ห้ามตัดไม้ในเขตพื้นที่ต้นน้ำและป่าชุมชน ห้ามขนย้ายบ้านไม้เรือนเก่าและไม้เก่า เป็นต้น โดยมีองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นผู้ประกาศกฎระเบียบชุมชนและบังคับใช้ในพื้นที่ นอกจากนี้ ชุมชนยังมีการปลูกป่าเสริมให้เป็นพื้นที่สีเขียว การปรับใช้ความเชื่อศักดิ์สิทธิ์และวิถีวัฒนธรรมเพื่อการอนุรักษ์ป่า การสอดส่องดูแลและแจ้งข่าวหรือเบาะแสภัยคุกคามป่าแก่เจ้าหน้าที่อุทยานฯ การมีส่วนร่วมลาดตระเวนกับเจ้าหน้าที่อุทยานฯ และกำลังเสริมส่วนอื่น ร่วมปลูกข้าวโพดในแปลงที่เป็นอาหารสำหรับนกยูง เป็นต้น

3) เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ และแนวกันชน เป็นเขตที่สภาพป่าถูกบุกรุกทำลาย แต่ยังสามารถฟื้นฟูสภาพธรรมชาติได้ ชุมชนมีส่วนร่วมโดยการร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบดำเนินการชักชวน โนม่น้าว ขอความร่วมมือ สร้างแรงจูงใจแก่ชุมชนในพื้นที่โดยรอบเขตอุทยานฯ ที่ยังบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า ขยายพื้นที่ทำกิน และชุมชนที่อาศัยในแนวกันชน ให้หันมามีบทบาทการอนุรักษ์และมีส่วนร่วมในการเพิ่มพื้นที่สีเขียว

4) เขตกิจกรรมพิเศษ ชุมชนมีส่วนร่วมใน (1) นโยบายการจัดการป่าของรัฐบาลตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน 2541 โดยร่วมขอให้มูลนิธิเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ชุมชน สภาพภูมิศาสตร์ระบบนิเวศ การครอบครองที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน รวมทั้งมีส่วนร่วมให้ข้อเสนอแนะ ในการวางแผนกำหนดมาตรการอนุรักษ์ป่าแม่ยม ซึ่งสามารถจำแนกการมีส่วนร่วมของชุมชนใน 2 ขั้นตอนตามมติคณะรัฐมนตรีดังกล่าว ได้แก่ ขั้นตอนการสำรวจขอบเขตพื้นที่ป่า ชุมชนมีส่วนร่วมให้ข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชน อาชีพ การเข้าครอบครองที่อยู่อาศัยและที่ทำกิน ข้อมูลลักษณะพื้นที่ป่าทางกายภาพและชีวภาพ ชี้ตำแหน่งที่ตั้งที่ทำกินและเลี้ยงสัตว์ และขึ้นทะเบียนผู้ครอบครองพื้นที่อยู่อาศัยและ/หรือที่ทำกินในพื้นที่ป่า และขั้นตอนการสำรวจและวางแผนเพื่อกำหนดความเหมาะสมการใช้พื้นที่ป่า ชุมชนมีส่วนร่วมให้ข้อมูลร่องรอยการทำประโยชน์ สภาพป่า ระบบนิเวศ ภูมิปัญญาชุมชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ และมีส่วนร่วมปรึกษาหารือและให้ข้อเสนอแนะในการวางแผนกำหนดมาตรการการอนุรักษ์ป่า

หรือการป้องกันการคุกคามป่า การนำเสนอการปรับใช้กฎระเบียบชุมชนและข้อกำหนดของโฉนดชุมชน โดยเฉพาะเงื่อนไขการห้ามขยายที่ทำกินหรือการรุกกล้าป่า และ (2) การจัดการเขตกิจกรรมพิเศษโดยการริเริ่มของชุมชนด้วยรูปแบบโฉนดชุมชน โดยการมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับการให้ข้อมูลไปจนถึงการร่วมตัดสินใจกับองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบและอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยมีฐานคิดจากสิทธิชุมชนที่ว่าชุมชนที่อาศัยในพื้นที่มาก่อนการประกาศอุทยานแห่งชาติแม่ยม ชุมชนจึงมีสิทธิในการจัดการป่าไม้ ทั้งในแง่สิทธิที่อยู่อาศัย สิทธิทำกิน สิทธิการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ซึ่งการทำโฉนดชุมชนตำบลสะเอียบมีเป้าหมายในการพิสูจน์สิทธิการอยู่อาศัยกับป่าและการป้องกันการบุกรุกป่าเพิ่มเติม โดยมีกระบวนการจัดทำโฉนดชุมชนร่วมกันระหว่างชุมชน (คณะกรรมการหมู่บ้าน ผู้นำชุมชน และเจ้าของหรือผู้ครอบครองที่ดิน) องค์การบริหารส่วนตำบล และอุทยานแห่งชาติแม่ยม ทั้งนี้ โฉนดชุมชนถือว่ามีไขเอกสารราชการแต่เป็นเอกสารแสดงสิทธิและรับรองสิทธิให้กับชุมชนสำหรับความมั่นคงในวิถีชีวิตชุมชน

2.3 การจัดการผู้มาเยือนอุทยานแห่งชาติแม่ยม

ชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมในการจัดการผู้มาเยือนอุทยานแห่งชาติแม่ยม ได้แก่ การจัดการนักท่องเที่ยวในส่วนที่ชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการเอง ในลักษณะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หรือเชิงอนุรักษ์ จัดกิจกรรมแบบโฮมสเตย์ เดินศึกษาธรรมชาติ ร่วมบวชป่า และล่องแก่งในแม่น้ำยมจากจุดผาอิงไปถึงแก่งเสือเต้น และการจัดการผู้มาศึกษาพื้นที่ป่าแม่ยม โดยการให้ข้อมูลความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าและทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้ การจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวมักจัดในช่วงปลายปีหรือฤดูหนาว (ตุลาคม-ธันวาคม) ซึ่งในอนาคตผู้นำชุมชนมีแผนจัดการท่องเที่ยววิถีชุมชน การเดินชมหมู่บ้านและสถานสักการะบูชาผีหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชุมชน การจัดสินค้าชุมชนและของที่ระลึกเพื่อจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว

2.4 การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน

ชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมใน (1) เครือข่ายความร่วมมือแบบไม่ทางการ/กึ่งทางการ โดยมีกลุ่มราษฎรรักษป่าแม่ยมเป็นศูนย์กลางของเครือข่ายและดำเนินกิจกรรมอนุรักษ์ป่าแม่ยมร่วมกับเครือข่าย เช่น กลุ่มชาวบ้าน/ประชาชน พระ องค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ นักศึกษา สื่อมวลชน ผู้บริหารและเจ้าหน้าที่หน่วยงานภาครัฐ เป็นต้น และ (2) เครือข่ายทางการของอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยการเป็นเครือข่ายพิทักษ์ป่าแม่ยมในรูปแบบอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่ยม (อส.อช.) ทำหน้าที่สนับสนุนภารกิจอนุรักษ์ สงวน คุ้มครองและฟื้นฟูป่า ตลอดจนเฝ้าระวังภัยคุกคามที่เกิดแก่ป่า แม่ยม

3. แนวทางการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม อำเภอสอง จังหวัดแพร่

3.1 การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้มีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม

การส่งเสริมศักยภาพของชุมชนให้มีส่วนร่วมในการแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติ มีแนวทางการพัฒนา ดังนี้ 1) ด้านการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติ ประกอบด้วย (1) กระบวนการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยการทำความเข้าใจภาพรวมของนโยบายการจัดการอุทยานแห่งชาติ ตั้งแต่ระดับทติกาสากล นโยบายของภาครัฐส่วน กฎหมายที่เกี่ยวข้อง แผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม และแบบแผนการจัดการป่าอย่างยั่งยืนของชุมชน (2) การกำหนดเนื้อหาการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม ประกอบด้วย การทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้องการทบทวนบริบทพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม การระบุความสำคัญและความจำเป็นในการวางแผน และการร่วมกำหนดวิสัยทัศน์ คุณค่า และทางเลือกการตัดสินใจการจัดการป่าในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม 2) ด้านการดำเนินงานการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม ควรมีแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมและสนับสนุนบทบาทของชุมชนให้มากขึ้น เช่น สนับสนุนกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าของชุมชน การจัดตั้งองค์กรชุมชนเพื่อการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน นำกฎระเบียบชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยมมาปรับใช้ เป็นต้น และ 3) ด้านการติดตามประเมินผลการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม ควรส่งเสริมให้ตัวแทนชุมชนมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลมากขึ้น โดยการให้ข้อมูลป้อนกลับ แสดงความคิดเห็น และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาอุทยานแห่งชาติแม่ยมในอนาคต

3.2 การจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม

ชุมชนตำบลสะเอียบควรมีส่วนร่วมการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติ ดังนี้

1) เขตบริการและเขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาหาความรู้ ประกอบด้วย (1) การพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และชุมชนเป็นผู้บริหารจัดการกิจกรรมการท่องเที่ยว โดยมีจุดเริ่มต้น การท่องเที่ยวจากจุดบ้านดอนชัยสักทองหรือบ้านดอนชัย ซึ่งกิจกรรมการท่องเที่ยวควรปรับให้เข้ากับวิถีชุมชน วัฒนธรรม สภาพภูมิศาสตร์ของป่า และควรส่งเสริมจัดกิจกรรมท่องเที่ยวตลอดปีตามปฏิทินของ วิถีชุมชนพื้นเมืองและชุมชนอาข่า (2) การพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยว จากจุดเริ่มต้นบ้านดอนชัยหรือ บ้านดอนชัยสักทองไปเส้นทางผาอิง บ้านแม่พร้าว หล่มดั่ง-บ่อน้ำร้อน แก่งเสือเต้น อุทยานแห่งชาติแม่ยม เดินทางไปถึงอุทยานแห่งชาติดอยภูนาง อำเภอยางชุมน้อย จังหวัดพะเยา ทั้งนี้ อุทยานแห่งชาติแม่ยมควร ส่งเสริมและสนับสนุนกิจกรรมการจัดการกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ของชุมชน

2) เขตสงวนสภาพธรรมชาติและเขตหวงห้าม ชุมชนตำบลสะเอียบโดยกลุ่มราษฎรรักษาแม่ยม ดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์มาอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่ปี 2534 จนกระทั่งได้รับรางวัลชุมชนช่วยเหลืองาน อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดีเด่น ประจำปี 2560 อย่างไรก็ดี ชุมชนตำบลสะเอียบควรได้รับการส่งเสริม และสนับสนุนให้มากขึ้น เช่น การมีส่วนร่วมตัดสินใจกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม การปรับใช้ภูมิปัญญา ท้องถิ่น/ปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการป่า การศึกษาและถอดบทเรียนการจัดการป่าอย่างยั่งยืนของชุมชน การเผยแพร่บทบาทของชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยมสู่สถานศึกษาหรือสังคมทั่วไป เป็นต้น

3) เขตฟื้นฟูสภาพธรรมชาติและเขตแนวกันชน อุทยานแห่งชาติแม่ยมควรร่วมมือกับกลุ่มราษฎร รักรักษาแม่ยมและองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบเพื่อรักษาหรือเกี่ยวกับแนวทางการจัดการและ มาตรการส่งเสริมชุมชนที่อาศัยในพื้นที่โดยรอบหรือเขตต่อเนื่องกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม ที่มีส่วนในการบุก รุกทำลายป่า การขยายพื้นที่ทำกิน และการปศุสัตว์ โดยโน้มน้าวใจให้หันมาให้ความร่วมมือและมีบทบาทใน การอนุรักษ์ป่าแม่ยมให้มากขึ้น

4) เขตกิจกรรมพิเศษ ชุมชนตำบลสะเอียบมีส่วนร่วมในนโยบายการจัดการป่าของรัฐบาล ตาม มติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน 2541 และมีส่วนร่วมตัดสินใจในการจัดทำแผนชุมชน แต่การรับรอง สิทธิชุมชนในการอยู่อาศัยและทำกินในเขตกิจกรรมพิเศษ เป็นอำนาจตัดสินใจของภาครัฐส่วนกลาง คือ รัฐบาล และกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ภาครัฐส่วนกลาง จึงควรมีการตัดสินใจ โดยใช้หลักความยุติธรรมทางสังคมและความยุติธรรมทางสิ่งแวดล้อม การแสดงความชัดเจนในการรับรอง สิทธิชุมชน การกำหนดแนวทางและมาตรการการใช้สิทธิชุมชนในเขตกิจกรรมพิเศษของอุทยานแห่งชาติที่ ชัดเจนและป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต และการกำหนดมาตรการป้องกันปัญหาที่จะ เกิดขึ้นในเขตกิจกรรมพิเศษ

3.3 การจัดการผู้มาเยือน

ชุมชนตำบลสะเอียบควรรักษาหรือกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและองค์การบริหารส่วนตำบล สะเอียบเพื่อกำหนดแนวทางปฏิบัติตนหรือมาตรการสำหรับนักท่องเที่ยวเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ และ การจัดการรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรม โดยคำนึงถึงหลักการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าแม่ยม อย่างยั่งยืน ด้วยการ 1) กำหนดแนวทางปฏิบัติตนหรือมาตรการสำหรับนักท่องเที่ยวเชิงการอนุรักษ์ 2) การจัดการรายได้หรือแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรมในรูปแบบกองทุนการจัดการท่องเที่ยวเชิง อนุรักษ์ป่าแม่ยม โดยมีคณะกรรมการจากตัวแทนชุมชน อุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์การบริหารส่วน ตำบลสะเอียบ โดยมีการจัดสรรรายได้ส่วนหนึ่งเข้ากองทุนกลางของชุมชนเพื่อใช้ประโยชน์สำหรับการพัฒนา กิจกรรมการท่องเที่ยว การอนุรักษ์ป่าแม่ยม และการพัฒนาชุมชน

3.4 การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืน

การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) การพัฒนาเครือข่าย ความร่วมมือการจัดการป่าแม่ยมอย่างไม่เป็นทางการ/กึ่งทางการ โดยมีกลุ่มราษฎรรักษาป่าเป็นศูนย์กลาง เครือข่าย และขยายเครือข่ายความร่วมมือไปยังหมู่บ้านที่อาศัยโดยรอบพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ตลอดจนภาคีภายนอกพื้นที่ตำบลสะเอียบ และ 2) การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าแม่ยม แบบทางการของอุทยานแห่งชาติแม่ยม ได้แก่ การพัฒนาคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติ และ

เครือข่ายอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยควรส่งเสริมให้ตัวแทนชุมชนมีส่วนร่วมในเครือข่ายเหล่านี้ให้มากขึ้น

4. ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม

ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมใช้แนวทางการกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่คุ้มครอง โดยส่งเสริมให้ชุมชนมีการจัดการป่าร่วมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและภาคีความร่วมมือต่าง ๆ และการใช้แนวทางการจัดการป่าแบบบูรณาการ โดยการบูรณาการตัดสินใจร่วมกันระหว่างตัวแทนหน่วยงานภาครัฐกับชุมชน (Top-down and bottom-up decision making integrated) การบูรณาการตัวแสดงที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าแม่ยม (Actors integrated) โดยเฉพาะชุมชนตำบลสะเอียบ อุทยานแห่งชาติแม่ยม องค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนวัด (หรือศาสนา/ความเชื่อ) และโรงเรียนในเขตพื้นที่และพื้นที่โดยรอบเขตพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม ให้มีบทบาทในการจัดการป่าแม่ยมร่วมกัน ตลอดทั้งการบูรณาการบทบาทการมีส่วนร่วมของตัวแสดงที่เหมาะสมกับทุกช่วงวัย ทั้งวัยอาวุโส วัยผู้ใหญ่ วัยเด็ก และเยาวชน และการบูรณาการกิจกรรมการจัดการป่าแม่ยม (Activity integrated) ร่วมกันระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม มีองค์ประกอบ ดังนี้

4.1 เป้าหมายการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนควรมีเป้าหมายเพื่อสร้างคามยั่งยืนของป่าในพื้นที่คุ้มครองโดยการบูรณาการตามกรอบกติกาสากลของสหภาพนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN) อนุสัญญาความหลากหลายทางชีวภาพ (CBD: Convention on Biological Diversity) การพัฒนาที่ยั่งยืนตามกรอบสหประชาชาติ (SDGs 2030: Sustainable Development Goals 2030) รัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2560 พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 นโยบายรัฐบาลและกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติแบบบูรณาการ พ.ศ. 2560-2564 แผนแม่บทการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม แบบแผนการจัดการป่าแม่ยมของกลุ่มราษฎรรักษป่าแม่ยมตำบลสะเอียบ อำเภอสอง จังหวัดแพร่ และความยั่งยืนของป่าแม่ยม

4.2 รูปแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

รูปแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนควรพัฒนาในรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน โดยองค์ประกอบของเครือข่ายมีดังนี้

1) แกนหลักหรือสมาชิกหลักของเครือข่าย ประกอบด้วย ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม หรือกลุ่มราษฎรรักษป่าแม่ยม อุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ มีบทบาทหน้าที่ร่วมกันในการกำหนดทิศทางการจัดการป่าแม่ยม การจัดการศักยภาพและลดภัยคุกคามป่าแม่ยม

การกำหนดและจัดกิจกรรมส่งเสริมความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืนของเครือข่าย การวางแผนจัดการปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นหรือคาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคต โดยเฉพาะการจัดการพื้นที่ในเขตกิจกรรมพิเศษ ตลอดจนมีบทบาทหน้าที่เผยแพร่ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน

2) แกนร่วมหรือสมาชิกร่วมของเครือข่าย ประกอบด้วย ชุมชนที่อาศัยนอกเขตหรือพื้นที่โดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล วัด สำนักสงฆ์ โบสถ์คริสต์ โรงเรียน ตัวแทนหน่วยงานราชการ ทั้งในเขตและนอกเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ตัวแทนภาคประชาสังคม และภาคีพัฒนาอื่น ๆ ที่มีจุดร่วมในการจัดการป่าอย่างยั่งยืน มีบทบาทหน้าที่เข้าร่วม และให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมของเครือข่าย รวมทั้งการร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูล แสดงความคิดเห็น คำแนะนำ ข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ต่อการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน

4.3 แนวทางการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

การจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนควรส่งเสริมให้ชุมชนมีอำนาจตัดสินใจร่วมกับภาครัฐในการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม การจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม การจัดการผู้มาเยือนอุทยานแห่งชาติแม่ยม และการจัดการเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม การมีส่วนร่วมตัดสินใจในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยมควรมีการดำเนินการ ดังนี้ (1) แนวทางการจัดการแบบบูรณาการร่วมกับชุมชน ได้แก่ การบูรณาการปราชญ์ชาวบ้านหรือผู้นำชุมชนเข้าสู่กลไกและกระบวนการของแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม การบูรณาการความรู้ท้องถิ่นที่เป็นประโยชน์ต่อการจัดการป่าอย่างยั่งยืน และการนำความรู้ไปใช้ในการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม การบูรณาการกฎระเบียบชุมชน โดยนำกฎระเบียบชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าไปกำหนดเป็นกฎ ระเบียบ หรือแนวทางการอนุรักษ์ป่าแม่ยม และการบรรจุกฎระเบียบของชุมชนไว้ในแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม (2) การกำหนดทิศทางจัดการป่าร่วมกันระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยใช้แนวทางการบูรณาการรอบกติกาสากล นโยบายของภาครัฐส่วนกลาง กฎหมายที่เกี่ยวข้อง แผนแม่บทการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม กับแผนหรือข้อเสนอของชุมชน และใช้กระบวนการวางแผนร่วมกันในการทบทวนนโยบายที่เกี่ยวข้อง ทบทวนบริบทพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม การระบุความสำคัญและความจำเป็นในการวางแผนร่วมกัน การกำหนดวิสัยทัศน์ คุณค่า และทางเลือกการตัดสินใจร่วมกันระหว่างชุมชนกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม

2) การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยมควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วม ดังนี้

(1) เขตบริการและเขตเพื่อการพักผ่อนและการศึกษาความรู้ ควรส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชน และควรเป็นกิจกรรมที่ปรับเข้ากับวิถีชุมชน วัฒนธรรมชุมชน สภาพภูมิศาสตร์ของป่าและแม่น้ำยม การส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวตลอดปีตามปฏิทินกิจกรรมวิถีชุมชน และการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ที่มีการเชื่อมโยงจุดท่องเที่ยวสำคัญในพื้นที่ชุมชน พื้นที่ป่าใกล้ชุมชนและแม่น้ำยม และพื้นที่เชื่อมต่อกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม

(2) เขตสงวนสภาพธรรมชาติและเขตหวงห้าม ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมเป็นชุมชนเข้มแข็งด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยม โดยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักและยอมรับของสังคมในวงกว้าง ตลอดทั้งการได้รับรางวัลชุมชนช่วยเหลืองานอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดีเด่น ดังนั้น ชุมชนจึงควรได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าแม่ยมให้สูงขึ้น โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมตัดสินใจในการวางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม การถอดบทเรียนและเผยแพร่บทบาทของชุมชนด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยมสู่สังคมสาธารณะ โดยเฉพาะการถ่ายทอดสู่เยาวชนในสถานศึกษาเพื่อเป็นต้นแบบหรือปลูกฝังจิตสำนึกอนุรักษ์แก่เยาวชนต่อไป

(3) เขตฟื้นฟูธรรมชาติและเขตแนวกันชน ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมร่วมมือกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบในการจัดทำแนวทาง กิจกรรม และมาตรการส่งเสริมชุมชนที่อาศัยในพื้นที่โดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยมให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน

(4) เขตกิจกรรมพิเศษ อุทยานแห่งชาติแม่ยมควรร่วมมือกับองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบเผยแพร่ข้อมูลการดำเนินนโยบายการจัดการป่าของรัฐบาลตามมติคณะรัฐมนตรี วันที่ 30 มิถุนายน 2541 การจัดทำสภาพการใช้ที่ดินและสิทธิการครอบครองที่ดินของชุมชน แผนที่กำหนดขอบเขตที่อยู่อาศัยและ/หรือที่ทำกิน มาตรการการอนุรักษ์ป่าหรือป้องกันการคุกคามป่า และควรส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนปฏิบัติการต่อเนื่องเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในเขตกิจกรรมพิเศษ ภาครัฐส่วนกลางควรรับรองสิทธิชุมชนด้านที่อยู่อาศัยและ/หรือที่ทำกินในเขตกิจกรรมพิเศษ และมีมาตรการการให้สิทธิชุมชนในเขตกิจกรรมพิเศษ ตลอดจนมาตรการป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตอย่างชัดเจน

3) การมีส่วนร่วมในการจัดการผู้มาเยือนอุทยานแห่งชาติแม่ยม การมีส่วนร่วมในการจัดการผู้มาเยือนอุทยานแห่งชาติแม่ยม โดยชุมชนร่วมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยมและองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ กำหนดแนวทางปฏิบัติหรือมาตรการสำหรับนักท่องเที่ยวในการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เพื่อป้องกันหรือลดผลกระทบที่จะเกิดขึ้นแก่ทรัพยากรป่าไม้ และความหลากหลายทางชีวภาพ และการจัดการรายได้หรือแบ่งปันผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างยุติธรรมแก่ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดย

จัดตั้งกองทุนการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ป่าแม่ยม และมีคณะกรรมการบริหารจัดการกองทุนที่มา
จากตัวแทนชุมชน อุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์กรบริหารส่วนตำบลละเอียดเป็นผู้รับผิดชอบดูแล
กองทุน โดยใช้หลักความโปร่งใสและตรวจสอบได้ นอกจากนี้ การจัดการผู้มาเยือนอุทยานแห่งชาติแม่ยม
ควรส่งเสริมบทบาทอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่ยมและยุวมัคคุเทศก์ที่มาจากเยาวชนในพื้นที่เข้า
มามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว การปรับใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและสังคมออนไลน์เพื่อ
ประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยว

4) การมีส่วนร่วมในการจัดการเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืน ชุมชนในเขต
อุทยานแห่งชาติแม่ยมมีส่วนร่วมในการจัดการเครือข่ายความร่วมมือการจัดการป่าอย่างยั่งยืน 2 รูปแบบ
ได้แก่ 1) การมีส่วนร่วมแบบไม่ทางการ/กึ่งทางการ เช่น การพบปะพูดคุยสนทนา การปรึกษาหารือแบบ
ไม่ทางการ การร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ป่าแม่ยมของชุมชน การเข้าร่วมงานประเพณีวัฒนธรรมของชุมชน
 เป็นต้น 2) การมีส่วนร่วมแบบทางการ เช่น การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ คณะอนุกรรมการ คณะทำงาน
 การเข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ ของอุทยานแห่งชาติแม่ยม หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

4.4 ผลลัพธ์การจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

1) หลักความสอดคล้อง ผลลัพธ์การจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขต
อุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องสอดคล้องกับแนวทางการจัดการพื้นที่คุ้มครองโดยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของ
ประชาชน ภายใต้ (1) กรอบกติกาสากลที่สำคัญ คือ การจัดการพื้นที่คุ้มครองตามแนวทางสหภาพ
นานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติและการพัฒนาที่ยั่งยืนตามแนวทางองค์การสหประชาชาติ (2) กรอบ
ของนโยบายภาครัฐส่วนกลางที่สำคัญ คือ แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติแบบบูรณาการ แผนพัฒนา
เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนยุทธศาสตร์ชาติ นโยบายรัฐบาล และนโยบายกระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (3) แผนแม่บทการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยม (4) กฎระเบียบแบบ
แผนการจัดการป่าอย่างยั่งยืนของชุมชน และ (5) บริบทพื้นที่อุทยานแห่งชาติแม่ยม

2) หลักความยั่งยืน ผลลัพธ์การมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องตอบสนอง
ต่อหลักความยั่งยืนของป่าแม่ยม ทั้งด้านการอนุรักษ์ การฟื้นฟู และการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ด้วยการ
เสริมสร้างศักยภาพของป่าแม่ยมในด้านสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ และสังคม และการลดภัยคุกคามป่าแม่ยม
ทั้งจากขบวนการมอดไม้ทำลายป่า การขยายพื้นที่ทำกินรุกกล้าป่า และภัยเสี่ยงจากโครงการพัฒนาของ
ภาครัฐส่วนกลาง

4.5 เงื่อนไขความสำเร็จของการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

ความสำเร็จของการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้นอยู่กับเงื่อนไข
ดังต่อไปนี้

1) การแลกเปลี่ยนทรัพยากร ชุมชนและอุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องมีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรระหว่างกันเพื่อประโยชน์ต่อการจัดการป่าอย่างยั่งยืน ทรัพยากรที่ว่ามี ได้แก่ (1) ข้อมูลสารสนเทศต่าง ๆ ความรู้วิทยาศาสตร์ ความรู้วนศาสตร์ ความรู้ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้าน ความรู้ในรูปแบบเอกสาร ความรู้ในตัวบุคคล ซึ่งต้องมีช่องทางการแลกเปลี่ยนข้อมูลสารสนเทศและความรู้ดังกล่าวในรูปแบบที่หลากหลาย (2) อำนาจที่ชอบธรรมตามกฎหมาย เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติมีอำนาจชอบธรรมตามกฎหมายในการจัดการป่าตามพระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 ขณะที่ชุมชนแม่ยมไม่มีอำนาจตามกฎหมายโดยตรง แต่ได้รับการรับรองสิทธิการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้จาก กติกาสากล รัฐธรรมนูญ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ แผนแม่บทอุทยานแห่งชาติ นโยบายรัฐบาล และนโยบายกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งการรับรองสิทธิดังกล่าวอุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องมีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนรับรู้และเข้าใจสิทธิของตนเอง ส่วนชุมชนก็ต้องตระหนักถึงสิทธิของตนเองในการมีส่วนร่วมการจัดการทรัพยากรป่าไม้ซึ่งมีการรับรองความชอบธรรมไว้ในกติกากฎหมาย และนโยบายของรัฐ ทั้งนี้เพื่อสร้างความมั่นใจในบทบาทของชุมชนที่มีต่อการจัดการป่าไม้อย่างยั่งยืน และ (3) แรงจูงใจในการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน อุทยานแห่งชาติแม่ยม ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม และองค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ ร่วมมือกันสร้างแรงจูงใจในการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืนแก่ชุมชนที่อาศัยในพื้นที่โดยรอบอุทยาน ชุมชนที่เข้ามาทำกินในเขตหรือเขตต่อเนื่องกับอุทยาน เช่น การแจกพันธุ์ไม้สำหรับปลูกเสริมในพื้นที่ทำกิน หรือปลูกทดแทนพืชไร่ พืชสวนที่ทำลายป่า การสนับสนุนอุปกรณ์เครื่องมือการอนุรักษ์ป่า การให้ข้อมูลบทบาทของชุมชนที่มีต่อการอนุรักษ์ป่า การชมเชยหรือจัดรางวัลสำหรับหมู่บ้านอนุรักษ์ดีเด่น การส่งเสริมอาชีพทดแทนอาชีพเดิมที่มีลักษณะการรุกป่า เป็นต้น ทั้งนี้ การแลกเปลี่ยนทรัพยากรต้องกระทำผ่านช่องทางและกิจกรรมต่าง ๆ อย่างต่อเนื่องเพื่อความยั่งยืนของการพัฒนา

2) ชีตความสามารถของภาคีหลักในการจัดการป่าแม่ยม ความสำเร็จของการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน ภาคีหลักต้องมีชีตความสามารถ ดังนี้ (1) อุทยานแห่งชาติแม่ยมต้องมีชีตความสามารถในการเป็นผู้นำแห่งการเปลี่ยนแปลง การวางแผน การบริหารจัดการ การจัดการความเสี่ยง การสื่อสารมวลชน จิตวิทยาชุมชน และการบริหารเทคโนโลยีสารสนเทศ (2) ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ต้องมีชีตความสามารถด้านการตระหนักรู้บทบาทและสิทธิชุมชนต่อการจัดการป่าไม้ ความรู้ท้องถิ่น การวางแผน และการตัดสินใจร่วมกับภาครัฐ การจัดการความเสี่ยงต่อป่าไม้ และวิถีชีวิตชุมชน และ (3) องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบ ต้องมีชีตความสามารถด้านการประสานงานระหว่างอุทยานแห่งชาติแม่ยม ชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม ชุมชนพื้นที่โดยรอบ และภาคีพัฒนาอื่น ๆ การประสานความร่วมมือและความเข้าใจในการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน การสื่อสารประชาสัมพันธ์นโยบายและกฎหมายต่าง ๆ

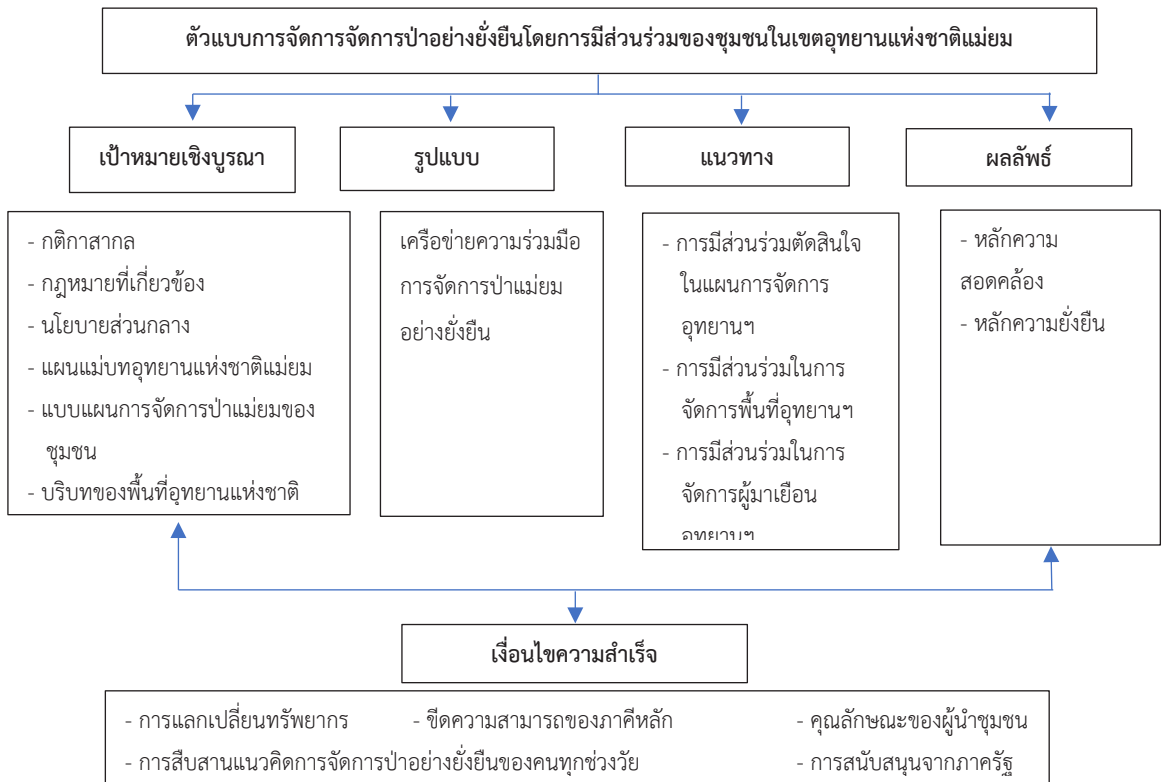
ที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของชุมชนในการจัดการป่าการวางแผน การบริหารจัดการ และการส่งเสริมความ
ร่วมมือในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนของป่า แม่มียม

3) คุณลักษณะของผู้นำชุมชน ผู้นำที่เป็นตัวแทนของชุมชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมตัดสินใจกับ
ภาครัฐ การวางแผนการจัดการป่าแม่มียมร่วมกับภาครัฐ ควรเป็นผู้นำที่มีคุณลักษณะการมีตำแหน่งผู้นำ
ชุมชน มีชื่อเสียง และชุมชนให้การยอมรับ ซึ่งผู้นำชุมชนอาจเป็นผู้มีตำแหน่งทางการ เช่น กำนัน
ผู้ใหญ่บ้าน สารวัตรกำนัน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น และผู้นำที่ไม่มีตำแหน่งไม่ทางการ เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน
ผู้อาวุโส ที่ปรึกษาของชุมชน ผู้มีความรู้และประสบการณ์ เป็นต้น ผู้นำเหล่านี้ควรมีขีดความสามารถใน
การสื่อสาร การนำเสนอ การเจรจาต่อรอง ความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย นโยบาย และกา รวางแผนของภาครัฐ
ความรู้ด้านระบบนิเวศของอุทยานแห่งชาติแม่มียม และที่สำคัญ คือ การตระหนักรู้ในสิทธิชุมชนด้านการ
จัดการป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติ

4) การสืบสานแนวคิดการจัดการป่าอย่างยั่งยืนของคนทุกช่วงวัย ความยั่งยืนของผืนป่าแม่มียม
ต้องมีการสืบสานแนวคิดการอนุรักษ์ป่าไม้และทรัพยากรธรรมชาติระหว่างคนทุกช่วงวัยใน 3 รุ่น ได้แก่
(1) รุ่นอาวุโส ผู้สูงอายุ ปราชญ์ชาวบ้าน วิทยากร มีหน้าที่ให้คำแนะนำ ถ่ายทอดความรู้ บอกเล่า
ประวัติศาสตร์และประสบการณ์แก่คนรุ่นกลางและรุ่นใหม่ (2) รุ่นกลาง ผู้ใหญ่วัยทำงาน มีหน้าที่รับรู้
ความรู้และประสบการณ์จากรุ่นอาวุโส เป็นตัวเชื่อมประสานระหว่างรุ่นอาวุโสและรุ่นใหม่ ถ่ายทอดความรู้
และประสบการณ์สู่รุ่นใหม่ จัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสืบสานแนวคิดการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วม
ของคนทุกรุ่น (3) รุ่นใหม่ เด็กและเยาวชน มีหน้าที่ไฝ่หาไฝ่รู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้และ
ทรัพยากรธรรมชาติ ปลูกฝังจิตสำนึกของตนเอง เข้าร่วมกิจกรรมการอนุรักษ์ เข้าหาเพื่อรับความรู้จากผู้
อาวุโสและผู้ใหญ่อย่างต่อเนื่อง

5) การสนับสนุนจากภาครัฐส่วนกลาง การจัดการป่าแม่มียมอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของ
ชุมชนจะสำเร็จได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน ต้องได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลและกระทรวง
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ทั้งในด้านการรับรองสิทธิการมี
ส่วนร่วมของชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมตัดสินใจกับภาครัฐ การสนับสนุนการจัดการป่าไม้แบบบูรณา
การความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับชุมชน การสนับสนุนงบประมาณและเทคโนโลยีเพื่อประสิทธิภาพใน
การจัดการป่าอย่างยั่งยืน

ภาพที่ 2 ตัวแบบการจัดการป่าอย่างยั่งยืนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยม

อภิปรายผล

การมีส่วนร่วมของชุมชน

การวิจัยนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ United Nations (1962) ซึ่งแบ่งการมีส่วนร่วมตัดสินใจของชุมชนหรือกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไว้ คือ ระดับอำนาจเท่ากัน ชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการจัดการอุทยานแห่งชาติ ระดับชุมชนมีอำนาจน้อยกว่าภาครัฐ มีบทบาทเป็นผู้ให้ความร่วมมือในกิจกรรมของภาครัฐ รวมทั้งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ Lane (2003) ซึ่งพบว่า ชุมชนมีส่วนร่วมกับภาครัฐในการจัดการป่าไม้ โดยมีอำนาจตัดสินใจร่วมกับภาครัฐโดยการเข้าร่วมในกลไกคณะกรรมการจัดการป่าไม้และกระบวนการนโยบายและแผนการจัดการป่าไม้ โดยสามารถให้คำแนะนำ ข้อเสนอแนะ หรือเสนอทางเลือกการจัดการป่าไม้

การวิจัยยังสอดคล้องกับงานศึกษาของ Dowding (1995) และ Luzi et al., (2008) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกับภาครัฐขึ้นอยู่กับทรัพยากรและการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ชีตความสามารถของชุมชนและภาครัฐ คุณลักษณะของผู้นำ

และการทำกิจกรรมร่วมกัน รวมทั้งสอดคล้องกับงานศึกษาของ Cinner et al., (2012) ที่ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมตัดสินใจของชุมชนกับภาครัฐจัดว่าเป็นการกระจายอำนาจรูปแบบใหม่ที่อยู่ในรูปแบบการจัดการร่วมกันแบบบูรณาการ โดยมีพัฒนาการมาจากความพยายามในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างภาครัฐกับชุมชน และนำมาสู่การปรับกฎระเบียบเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน โดยคาดหวังว่าการจัดการร่วมระหว่างภาครัฐกับชุมชนจะนำไปสู่การพัฒนาความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น

การวิจัยนี้มีความสอดคล้องกับงานศึกษาของ McDermott (2009) เรื่องบทบาทของชุมชนท้องถิ่นและกระบวนการสร้างการตัดสินใจร่วมระหว่างชุมชนท้องถิ่นกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติสหรัฐอเมริกา และ Lockwood (2009) เรื่องระบบการจัดการสิ่งแวดล้อมแบบหลายระดับของประเทศออสเตรเลีย ซึ่งผลการศึกษาพบว่าชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมตัดสินใจกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติ รัฐบาลท้องถิ่น และหน่วยงานภาครัฐระดับภูมิภาค โดยยึดถือความยั่งยืนของผืนป่าเป็นศูนย์กลางการตัดสินใจร่วมกัน ขณะที่อุทยานแห่งชาติแม่มณีมีแนวทางการจัดการอุทยานแห่งชาติโดยสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชน การตัดสินใจร่วมกับผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบลละเอียดในกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการป่าแม่มณี

การวิจัยนี้สอดคล้องกับงานศึกษาของ Cinner et al., (2012) เรื่องรูปแบบการตัดสินใจร่วมโดยการมอบอำนาจการจัดการทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง กลุ่มประเทศแอฟริกา ซึ่งพบว่าการจัดการความยั่งยืนของทะเลและชายฝั่งมีการพัฒนาใกล้เคียงใหม่ เช่น หน่วยการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนประมงพื้นบ้าน การจัดตั้งคณะกรรมการชาวประมงประจำหมู่บ้านเพื่อเป็นหน่วยงานสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง โดยมีการตัดสินใจร่วมกันระหว่างชุมชนประมงกับกรมประมง เป็นต้น ขณะที่อุทยานแห่งชาติแม่มณี ประเทศไทย มีการจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาอุทยานแห่งชาติแม่มณีที่มีตัวแทนชุมชนเข้าร่วมเป็นกรรมการ และการจัดตั้งเครือข่ายพิทักษ์ป่าแม่มณีโดยการให้ชาวบ้านในชุมชนเข้าร่วมเป็นอาสาสมัครพิทักษ์อุทยานแห่งชาติแม่มณีทำหน้าที่เฝ้าระวังภัยคุกคามที่จะเกิดกับป่าแม่มณี

การจัดการพื้นที่คุ้มครอง

การวิจัยนี้ไม่สอดคล้องกับงานศึกษาของ Liu et al., (2011) เรื่องบทบาทของรัฐบาลท้องถิ่นในการวางแผนและจัดการทรัพยากรทางทะเล ได้ทวัน Leverington et al., (2010) เรื่องประสิทธิภาพการจัดการพื้นที่คุ้มครองเพื่อสร้างความยั่งยืนด้านความหลากหลายทางชีวภาพ กรณีศึกษานานาชาติ และ ANZECC (Australian and New Zealand Environment and Conservation Council, 2000) เรื่องการปฏิบัติที่เป็นเลิศในการวางแผนการจัดการพื้นที่คุ้มครอง ซึ่งพบว่าประเทศต่าง ๆ มีการปฏิรูปกฎหมายการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ กฎหมายการจัดการพื้นที่คุ้มครอง และกฎหมายการกระจาย

อำนาจให้มีความสัมพันธ์กัน โดยมีแนวทางส่งเสริมสิทธิชุมชนและการมีส่วนร่วมตัดสินใจระหว่างชุมชนกับเจ้าหน้าที่ภาครัฐในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน รวมทั้งพบว่า ปัจจัยการปฏิรูปกฎหมายให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับบริบทต่าง ๆ และปัจจัยการสนับสนุนจากภาครัฐส่วนกลาง เป็นปัจจัยสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ขณะที่ประเทศไทยยังขาดการปฏิรูปกฎหมายการจัดการอุทยานแห่งชาติ และกฎหมายด้านทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ ทั้งยังไม่มีแนวทางการกระจายอำนาจและการส่งเสริมสิทธิชุมชนที่ชัดเจนเพื่อนำไปสู่การจัดการป่าและทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ทั้งยังขาดการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น งบประมาณ เทคโนโลยี ฯ ที่เพียงพอต่อการจัดการอุทยานแห่งชาติ

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยนี้มีข้อเสนอแนะ 2 ลักษณะ ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ ได้แก่ (1) อุทยานแห่งชาติแม่ยมควรส่งเสริมบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืนโดยจำแนกชุมชนเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มชุมชนในเขตอุทยานแห่งชาติแม่ยมซึ่งมีบทบาทด้านการอนุรักษ์ป่าแม่ยมอยู่แล้ว และกลุ่มชุมชนที่อาศัยพื้นที่โดยรอบอุทยานแห่งชาติแม่ยมควรมีมาตรการส่งเสริมหรือจูงใจให้มีบทบาทการอนุรักษ์ป่าแม่ยม (2) องค์การบริหารส่วนตำบลสะเอียบควรมีบทบาทสนับสนุนการมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลสะเอียบ โดยเฉพาะการพัฒนาบทบาทการมีส่วนร่วมตัดสินใจเชิงกิจกรรมพิเศษและเครือข่ายการจัดการป่าแม่ยมอย่างยั่งยืน (3) ชุมชนตำบลสะเอียบควรมีส่วนร่วมตัดสินใจการจัดการป่าแม่ยมร่วมกับอุทยานแห่งชาติแม่ยม องค์การบริหารส่วนตำบล และเครือข่ายภาคีอื่น ๆ ตลอดจนการเรียนรู้บทบาทการเป็นผู้วางแผนการจัดการอุทยานแห่งชาติแม่ยมร่วมกับเจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติแม่ยมและหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ และ 2) ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป ได้แก่ (1) ควรขยายผลการศึกษาวิจัยในประเด็นการจัดการความรู้ท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาของปราชญ์ชาวบ้านในการจัดการป่าอย่างยั่งยืน (2) ควรขยายผลการศึกษาวิจัยในประเด็นการกระจายอำนาจการจัดการในเชิงกิจกรรมพิเศษและสิทธิชุมชนด้านที่อยู่อาศัยและที่ทำกินในเขตพื้นที่คุ้มครอง (3) ควรขยายผลการศึกษาวิจัยในประเด็นพลวัตการจัดการอุทยานแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2504-ปัจจุบัน โดยศึกษาในมิติธรรมาภิบาลภาครัฐกับการจัดการชุมชนที่อาศัยหรือทำกินในเขตอุทยานแห่งชาติ

เอกสารอ้างอิง

Australian and New Zealand Environment and Conservation Council. (2000). *Best Practice in Protected Area Management Planning*. Tasmania: Parks and Wildlife Service.

- Chulalongkorn University. (1998). *Ecological Impact Assessment of Kaeng Sue Ten Dam Project* [In Thai]. Bangkok: Office of Environmental Policy and Plan.
- Cinner, J.E., Daw, T.M., McClanahn, T.R., Muthiga, N., Abunge, C., Hamed, S., Mwaka, B., Rabearisoa, A., Wamukota, A., Fisher, E. & Jiddawi, N. (2012). Transitions toward Co-Management: The Process of Marine Resource Management Devolution in Three East African Countries. *Global Environmental Change*, 22(3), 651-658.
- Dowding, K. (1995). Model or Metaphor? A Critical Review of the policy Network Approach. *Political Studied*, 43(1), 136-158.
- Dudley. (2008). *Guidelines for Applying Protected Area Management Categories*. Switzerland: International Union for Conservation of Nature.
- Hoogstra-Klein, M.A., Permadi, D.B. & Yasmi, Y. (2012). The Value of Cultural Theory for Participatory Processes in Natural Resource Management. *Forest Policy and Economics*, 20(2012), 99-106.
- Lane, M.B. (2003). Participation, Decentralization, and Civil Society: Indigenous Rights and Democracy in Environment Planning. *Journal of Planning Education and Research*, 22(4), 360-373.
- Leverington, F., Costa.K.L., Courrau, J., Pavese, H., Nolte, C., Marr, M., Coad, L., Burgess, N., Bomhard, B. & Hockings, M. (2010). *Management Effectiveness Evaluation in Protected Areas – a Global Study*. Australia: The University of Queensland.
- Liu, W.H., Wu, C.C., Jhan, H.T. & Ho, C.H. (2011). The Role of Local Government in Marine Spatial Planning and Management in Taiwan. *Marine Policy*, 35(2), 105-115.
- Lockwood, M., Davidson, J., Curtis, A., Stratford, E. & Griffith, R. (2009). Multi-level Environmental Governance: Lessons from Australian Natural Resource Management. *Australian Geographer*, 40(2), 169-186.
- Lostarnau, C., Oyarzun, J., Maturana, H., Soto, G., Senoret, M., Soto, M., Rotting, T., Amezaga, J.M. & Oyarzum, R. (2011). Stakeholder Participation within The Public Environmental System in Chile: Major Gaps between Theory and Practice. *Journal of Environmental Management*, 92(10), 2470-2478.

- Luzi, S., Hamouda, M.A., Sigrist, F. & Tauchnitz, E. (2008). Water Policy Networks in Egypt and Ethiopia. *The Journal of Environment Development*, 17(3), 238-268.
- McDermott, M.H. (2009). Locating Benefits: Decision-spaces, Resource Access and Equity in US Community-based Forestry. *Geoforum*, 40(2), 249-259.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2011). *Eleventh National Economic and Social Development Plan (2012-2016)*. Bangkok: Office of the Prime Minister.
- Perkins, P.E. (2011). Public Participation in Watershed Management: International practices for Inclusiveness. *Physics and Chemistry of the Earth*, 36(5-6), 204-212.
- Polapan, S. (2009). *Impact of Forest Area Utilization by Local Communities to Habitat Utilization of Wildlife: A Case Study in Kaeng Krachan National Park* [In Thai]. (M.Sc. Thesis). Bangkok: Kasetsart University.
- Samanmitr K., Kam-yo T., Wannapong S., & Tiamtaisong W. (2012). Application of *Geographic Information Systems for Teak (Tectona grandis L.f.) at Natural Potential Site, Mae Yom National Park* [In Thai]. Chiang Mai: Maejo University.
- Sayan Kham-neung (ed.). (2006). *Yom River, Golden Teakwood Forest, Way of life of Sa-lab People* [In Thai]. Bangkok: Wanida Press.
- Sueb Nakasathien Foundation. (2015). *Thai Forestry Situations* [In Thai]. Bangkok: Sueb Nakasathien Foundation.
- Sung-kaew, B. (2013). *The Developmental Dynamics of Decentralized Decision-making for Local Actors in The Define Large Scale Irrigation Dam Project: Case Study of Kaeng Sua Ten Dam Project, Thailand [1997-2013]* [In Thai]. (Ph.D. Dissertation). Bangkok: Thammasat University.
- United Nations. (1962). *Decentralization for National and Local Development*. New York: United Nations Technical Assistance Programme.